

Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 49. (2014)

C. TÓTH NORBERT*

Bátori (I.) István országbíró második felesége és az erdélyi Bátori-birtokok

A Betleni család az ecsedi Bátoriak életében

Régóta vita tárgyát képezi annak kérdése, hogy az ecsedi Bátori család karrierjét elindító és vagyonát megalapozó István asztalnokmesternek, majd országbírónak kik voltak – természetesen egymást követően – a feleségei. Ezzel együtt hasonlóképpen fontos lenne annak a megállapítása, hogy István gyermekei közül ki-melyik feleségtől született.

Az előbbi kérdésre, azaz kik voltak Bátori István feleségei, több válasz is született az elmúlt évszázadokban. Legkorábban Kerékgyártó Árpád foglalkozott a témával, szerinte Istvánnak három felesége volt: az első a keresztnévén meg nem nevezett Somosi családbéli leány, a második „Csapi özvegye született Butkai Borbála”, a harmadik pedig Kistapolcsányi György leánya, Orsolya.¹ Noha három feleséget is tulajdonított az országbírónak, arra nem vállalkozott, hogy meghatározza kitől melyik gyermek született.

A következő olyan munka, amelynek megállapításával foglalkozni kell, Fügedi Eriké. A szerzőnek 1986-ban a középkori Magyar Királyság elitjéről szóló munkájában magától értetődően foglalkozott az ecsedi Bátori családdal is. Ebben azt írta, hogy István „kétszer nősült, előbb Tarkői Margitot, majd Bethlen Borbálát vette feleségül.”² Sajnos az idézett mondathoz nem tartozik jegyzet, ez könyvének jellegéből következően persze tökéletesen érthető, hiszen abban alig voltak forrás- és szakirodalmi jegyzetek, az utókor számára viszont meglehetősen fájdalmas volt. Mindez viszont azt jelentette, hogy közlését a későbbi tudományos közvélekedés nem igazán vette figyelembe.

Fügedi Erik állítását először Engel Pál vette revízió alá. Ő a Bátoriak családfáján Istvánnak ismét három feleséget tulajdonított: az első Tarkői Margit, a második egy bizonyos Orsolya, míg a harmadik Butkai Borbála néven szerepel.³ (Ezzel Engel gyakorla-

* A tanulmány elkészítését az OTKA K 100749. számú pályázata támogatta.

¹ Magyarok életrajzai. I. szakasz: Hajdankor – 1600. IV. füzet. Szerk. Kerékgyártó Árpád. Pest, 1857. 328.

² FÜGEDI ERIK: Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése. Budapest, 1986, 377.

³ ENGEL PÁL: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. – Középkori magyar genealógia. Arcanum Digitéka, PC-CD-ROM Budapest 2001. [ENGEL: Genealógia] Gútkedem nem 1. Rakamazi ág 6. tábla: Bátori(ecsed).]

tilag visszatért a már Kerékyártó Árpád által vázolt helyzetéhez.) Engel „legújabb” és Fügedi Erik korábbi feleséglistáját Németh Péter egy, az országbíróról is szóló tanulmányában bírálta felül: Tarkői Margiton kívül felsorolt valamennyi feleség személyét elvetette: Orsolya neve szerinte egyszerű tévedés alapján került a családfára.⁴ Ugyanakkor a harmadik, azaz valójában a második feleség, Borbála családneveként a Fügedi Erik által hozott Betleni, míg Engel Pál által megadott Butkai családneveket egy-egy – helytálló adatokat tartalmazó – oklevélinformációi alapján zárta ki a lehetőségek közül.⁵

A kérdéssel magam is foglalkoztam az ecsedi Bátorai család tagjairól írt munkámban: Németh Péterrel összhangban arra a megállapításra jutottam, hogy Bátorai István első felesége Tarkői Henrik fia László leánya, Margit, míg a második, az „ismeretlen családból származó Borbála” voltak. Az előbbire 1428-ból és 1429-ből, az utóbbira, mint özvegyre 1445 és 1451 közötti időszakból vannak adatok.⁶

A kutatás jelenlegi állását ezek alapján így összegezzük: Bátorai István első felesége biztosan Tarkői Margit volt, aki valamikor az 1430-as évek legelején hunyt el. Ezzel összhangban áll két forrás információja. Az egyik egy genealógiai feljegyzés, amely szerint Margit István és László nevű fiúkat szülte István országbírónak.⁷ A másik pedig a milánói követ jelentése, aki 1490-ben 60 esztendősnak mondta (II.) István vajdát.⁸ Az új arát ugyanakkor kétségkívül Borbálának hívták. Itt tartott hát, vagy inkább – találékosan – toporgott a kutatás az utóbbi félétvezetben, jóllehet oklevelek tucatjai mentek át kezünkön,⁹ de Borbála családneve csak nem akart napfényre kerülni. Az egyre reménytelenebbnek látszó kutatást annak rendje és módja szerint szép lassan felváltotta a csodavárás. E csoda aztán, noha korántsem magától értetődően, sőt az általános gyakorlat ellenére mégis bekövetkezett: II. Ulászló király okleveleinek szisztematikus (értsd: időrendben, egyenként történő) átnézése során kezembe akadt egy olyan forrás, amely végleg tisztázhatja Borbála családnevét és nem melleleg igazol egy korábbi álláspontot. Az oklevelet 1498. április 29-én Budán bocsátotta ki az uralkodó nevében a személynök, s tartalma röviden a következő: Bátorai Miklós váci püspök nyugtatja Betleni Gergelyt és Miklóst arról, hogy azok az Erdélyben fekvő birtokaikból a neki anyja, a néhai Betleni János leánya, néhai Borbála után a leánynegyed címén, továbbá a nagyanyja, e János felesége után hitbér és hozomány címén az erdélyi szokásjog alapján járó részeket átadták. Valójában inkább, ahogyan az oklevél

⁴ NÉMETH PÉTER: Egy hős és felmenői. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XVII. Nyíregyháza, 2006, 293–302.; 297. 31. jegyzet. (Engel Pál a hivatkozást jól szerepeltette, de szeme egy regesztával lejjebb siklott, így a Tarkői Margitra vonatkozó adat helyett Turóci Orsolya neve került – Bátorai Szaniszló fia István helyett – a mi Istvánunk nevéhez.)

⁵ Uo. – Engel Pál sajnos semmilyen adattal nem támasztotta alá értesülését, ráadásul a Butkai családfán sem találunk Borbála nevű személyt. ENGEL: Genealógia, Gútkedem nem 5. Sárvarmonostori ág 3-4. tábla: Butkai.

⁶ C. TÓTH NORBERT: Ki kicsoda az ecsedi Bátorai családban. A Bátorai család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2009. 1. sz. 5–47.; 9. [C. TÓTH, 2009]

⁷ DL 26093., szövegét lásd C. TÓTH, 2009, 9. 51. jegyzet.

⁸ HORVÁTH RICHÁRD – NEUMANN TIBOR: Ecsedi Bátorai István. Egy katonabáró életpályája 1458–1493. Budapest, 2012, 13. [HORVÁTH – NEUMANN, 2012]

⁹ Ennek egyik, már megjelent eredménye a Bátorai család ecsedi ágának birtokaira vonatkozó oklevelek gyűjteménye: Documenta ad historiam familiae Bátorai de Ecsed spectantia / Diplomatarium familiei Bátorai de Ecedea I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth–Tiburtius Neumann–Norbertus C. Tóth. Szerk. C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2011. [Doc. Bátorai]

szövegéből kihámozható, a püspök elengedte nekik annak kifizetését.¹⁰ A hiteles oklevél információi alapján tehát igaza volt Fügedi Eriknek, hogy Bátori István második feleségét Betleni Borbálának hívták. (Más kérdés, hogy azt továbbra sem tudjuk, mi alapján írta ezt.)

Gondolhatnánk ezek után nincs más hátra, mint felcsapni egy genealógiai munkát a Betleni családról, és azonosítani benne a szóban forgó Jánost, Borbálát, Gergelyt és Miklóst, majd elégedetten hátradőlni (karos)székünkben. Sajnos a kérdés megoldása korántsem ígérkezett ennyire egyszerűnek. Rögvest felvetődik az első kérdés: melyik Betleni családban keressük a felsorolt személyeket? Ráadásul egyszerre két időszakra kell figyelmesnek lennünk: egyrészt arra, amikor János és leánya élt, azaz a Zsigmond-kor derekára, másrészt pedig a Jagelló-kor elejére, amikor a bevallás keletkezett. Tovább nehezíti helyzetünket, hogy a vonatkozó időszakban a Magyar Királyság területén legalább három különböző, de egyformán Betleni névvel illetett család, valamint azok számos családtagja élt. Közülük kettő, a Becsegergely nembeli Betleniek és az iktári (vagy ősi, gyomai) Betleniek az ismertebbek. Mindkét családnak, köszönhetően az újkorban betöltött szerepüknek, rendelkezünk megbízható családfájával. Az iktári Betleniek, azaz Bethlen Gábor őseinek családfáját, elválasztva egyúttal őket a Becsegergely nembeli Betleni család tagjaitól Karácsonyi János készítette el,¹¹ amelyet jelentős változtatásokkal Engel Pál is elfogadott.¹²

A Becsegergely nembeli Betleniek családfáját, akiktől a gróf Bethlen család származott, források segítségével szintén Karácsonyi János vázolta fel először monumentális munkájában,¹³ majd egy részét Lukinich Imre pontosította,¹⁴ s végül e két munka, illetve további források felhasználásával Engel Pál közölte többször idézett munkájában.¹⁵ Az ismertebbeknek tekinthető Betlen(i) családokon túl volt azonban még egy, akik nevüket a Zemplén megyei Betlen településről vették.¹⁶ Ez utóbbi családnak – jelentőségüknek megfelelően – nem készült eddigi leszármazási táblája.

Annak eldöntéséhez, hogy a mondott Betleni János és leánya Borbála, illetve az 1498. évben szereplő Miklós és Gergely melyik családhoz tartozik, először átnéztem az eddig ismert két családfát: az iktári Betleniek családjában sem János, sem Borbála nevű személy a mondott időszakban nem található. Ugyanakkor a 15. század végéről ismeretes egy Gergely fia Gergely, de Miklós nevű személy nem mutatható ki ekkor.¹⁷ A másik, a Becsegergely nembeli Betleni családban a Zsigmond-korból ismert egy

¹⁰ DL 62949. (Az oklevél szövege alatt jobbról: *Lecta*.)

¹¹ KARÁCSONYI JÁNOS: Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ősei. Turul, 16. 1897. 49–57.

¹² ENGEL: Genealógia, Betlen (Bethlen, iktári, ősi, gyomai). (A legfontosabb különbség, hogy Engel Pál két személynek vette az 1407–1413 között szereplő Betlen, más néven Gergely nevű családtagot, valamint, hogy a Mátyás-kor közepén szereplő Domokost és Gergelyt nem kapcsolta össze az előbbi Gergely fia Miklóssal, mint apjukkal.)

¹³ KARÁCSONYI JÁNOS: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1995, 234–248. (reprint; első kiadás: Bp., 1900.)

¹⁴ LUKINICH IMRE: A bethlemi gróf Bethlen család története. Budapest, 1927.

¹⁵ ENGEL: Genealógia, Becsegergely nem 3. tábla: Betleni (Bethlen).

¹⁶ ENGEL PÁL: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. CD-ROM. Térinformatika: Kollányi László, Sallay Ágnes. Budapest, 2002. (Pontkód: 5ZN13), ma Mocsár (Močarany) település keleti határában: Betlenovce (Szlovákia).

¹⁷ ENGEL: Genealógia, Betlen (Bethlen, iktári, ősi, gyomai).

János, aki 1397 és 1417 között mutatható ki a forrásokban.¹⁸ Neki három fia is volt (Miklós, Gergely és Antal), de egyetlen leányáról sem tudunk. A családfán időben előrehaladva azt látjuk, hogy a Mátyás- és Jagelló-korban egyaránt élt egy Miklós és egy Gergely nevű családtag. Az utóbbiról tudott, hogy 1486 és 1490 között az ausztriai Retz várának, majd 1491 tavaszán a zempléni Sztropkó várának volt a várnagya. Később pedig több alkalommal is az erdélyi nemességet képviselte az országgyűlésen.¹⁹ Figyelemre méltó azonban, hogy a család két generációjában is előfordult, hogy a megszületett leánygyermek a Borbála nevet kapta: Miklós leánya Borbála 1453-ban,²⁰ az ő testvérének, Márknak a leánya Borbála pedig 1491-től mutatható ki.²¹

A fentiek, illetve a Bátori Miklós püspök bevallásában elhangzottak (Erdélyben fekvő birtokok) alapján minden jel arra mutatott, hogy a keresett Borbála a Becsegergely nembeli Betleniek családjából származik, noha az ismert családfák egyikén sem szerepel neve. A biztonság, illetve az ellenpróba kedvéért összeállítottam a Zemplén megyei Betleniek családfáját is. A rokonság tagjai sorában a Zsigmond-korban egy Miklós fia János – 1412 és 1416 között²² – és egy Domokos fia János – 1388 és 1425 között²³ – mutatható ki. Az előbbi János esetében nem találtam további utódokat, de az utóbbi Jánosnak két fia, Miklós és András,²⁴ valamint öt leánya, Erzsébet, Veronika, Orsolya, Krisztina és Zsófia neve szerepel a forrásokban.²⁵ Mint látható, egyetlen Borbála sem található közöttük. A lehetséges azonosítás iránti kétségeinket fokozza, hogy Gergely nevű családtag 1453-ban fordul elő,²⁶ míg Jakab fia Miklós 1465 és 1482 között szerepel.²⁷ Mindezek alapján a Zemplén megyei Betleni családot teljes nyugalommal kizárhatjuk a szóba jöhető lehetőségek közül.

Térjünk vissza immáron a legvalószínűbb lehetőséghez, azaz a Becsegergely nembeli Betleniekhez. Érdeemes a két család társadalmi helyzetének oldaláról is megvizsgálni a feltételezett házastársi kapcsolatot. Ecsedi Bátori István, e néven első a családban, János és Szántói János leánya Katalin gyermeke volt, s valamikor az 1380-as évek végén '90-es évek legelején születhetett. Apja révén fiatal korában bekerült a királyi udvarba, sőt elkísérte Zsigmondot nyugat-európai (1412–1419) utazásaira is. A részére szóló adománylevelek szerint járt Isztriában, Lombardiában, a francia, angol és aragón királyságokban, Flandriában, Hollandiában, s természetesen eljutott Né-

¹⁸ ENGEL: Genealógia, Becsegergely nem 3. tábla: Betleni (Bethlen).

¹⁹ NEUMANN TIBOR: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492) (Második közlemény). Századok, 2011. 2. sz. 293–347.; 323.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás (DL–DF 5.1) Szerk. Ráczy György. Budapest, 2009. [DL vagy DF] DL 62858.

²¹ A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei, I–II. (1289–1556.) Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Budapest, 1990. [Kolmon] II. 80/2746. sz.

²² Zsigmondkori oklevéltár. I–XII. (1387–1425) Budapest, 1951–2013. Összeáll. Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint. [ZsO] III. 2952., V. 2478. sz.

²³ C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei, I. közlemény 1387–1399. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I. kötetéhez). A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 47. Nyíregyháza, 2005, 235–343.; 249/27. sz.; ZsO XII. 573. sz.

²⁴ 1414: ZsO IV. 2535. sz.

²⁵ 1416: ZsO V. 1588. sz.

²⁶ DL 84926.

²⁷ DL 84990., 85110., közben, 1479-ben zempléni szolgabíró volt (DL 85088.).

metországba. Sőt ugyanezek szerint az utazásokat megelőzően részt vett a boszniai hadjáratokban is. Szolgálati révén, még 1417-ben elnyerte a királyi asztalnokmesterseget, amelyet mintegy 15 éven keresztül viselt. A méltóságból történt távozása nem kegyvesztettségének lehetett a jele, mivel 1435 telének végén az uralkodó a frissen megüresedett országbírói tisztséget adta neki. (Az előző országbírót, Pálóci Mátét nádorrá választották ugyanekkor a pozsonyi országgyűlésen.²⁸) E tisztségét 1440 elejéig viselte, az új király, Ulászló azonban nem tartott igényt szolgálataira. Ennek ellenére a várnai csatában, 1444. november 10-én mint királyi zászlótartó esett el királyla mellett.²⁹

Bátori István második feleségének, Borbálának apja, noha korántsem futott be ilyen fényes karriert, de azért panaszra neki sem sok oka lehetett: a királyi udvarba ő is apja révén került be,³⁰ 1406-ban udvari ifjú, míg 1413-ban már udvari vitéz volt.³¹ A pályájának további emelkedését valószínűleg korai halála akadályozta meg: valamikor 1417 június³² vége után elhunyt. Ugyanakkor kiválóan nősült, hiszen pomázi Cíkó István egri püspök (1379–1399) unokahúgát, Ilonát vette feleségül 1409 közepe előtt.³³ Házasságukból három fiú, Miklós, Gergely és Antal,³⁴ valamint az eddig nem ismert leány, a szóban forgó Borbála élte meg a felnőttkort, avagy került be neve a forrásokba. A fiúk közül a középső, Gergely tovább emelhetette volna a család presztízsét, mivel egyfelől ígéretesen indult pályája, hiszen 1431-ben már a királyi udvar tagja.³⁵ 1433-ban pedig egy fokkal feljebb lépve az udvari lovagok között találjuk, és ebbéli minőségében tagja volt a Zsigmond királyt római császár-koronázására kísérő menetnek. 1434-ben Hédervári Lőrinc nagyszombati alkapitánya, 1440-ben az időközben nádorrá kinevezett Lőrinc budai várnagya. 1444-ben viszont már Hunyadi János erdélyi vajda és székely ispán utóbbi tisztségébéli helyetteseként kerül szemünk elé. Élete, hasonlóképpen mint sógoráé, a várnai csatamezőn 1444. november 10-én fejeződött be.³⁶

János fia Gergely folytatta apja házassági „szokását” és nálánál, ha nem is előkelőbb, de mindenesetre magasabb társadalmi állású családba házasodott be: felesége kusalyi Jakcs György tárnokmester (1398–1401) fia László leánya, Hedvig lett.³⁷ E László rövid ideig, 1440 és 1441 januárja között erdélyi vajda volt.³⁸ (Könnyen elképzelhető, hogy mivel Hunyadi János 1441 februárjában nyerte el a vajdaságot és

²⁸ C. TÓTH NORBERT: Nádorváltások a Zsigmond-korban (1386–1437). Az 1439. évi 2. tc. nyomában. In: Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András. Budapest, 2012. ELTE Eötvös Kiadó, 53–65., 62.

²⁹ C. TÓTH, 2009, 8–11.; NÉMETH: Egy hős, 293–298.

³⁰ Gergely udvari lovag 1390-től. ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. II. Budapest, 1996, 36.

³¹ ENGEL: Archontológia II. 36., ZsO IV. 559. sz.

³² ZsO VI. 624. sz.

³³ ENGEL: Genalógia, Kartal nem 3. tábla: Cíkó (pomázi).

³⁴ 1413-tól mutathatóak ki. (ZsO IV. 1153. sz.)

³⁵ Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára, I–XII. Szerk. Nagy Imre et al. Budapest 1871–1931. VIII. 458. (*anlicus regie maiestatis*)

³⁶ ENGEL: Archontológia II. 36.

³⁷ Kolmon. I. 594/1560. sz. (1461.) – Hedvig nem szerepel az Engel Pál által készített családfán, vö. Engel: Genealógia, Jakcs(i) (kusalyi) 1. tábla.

³⁸ ENGEL: Archontológia I. 14.

a székely ispánságot,³⁹ Betleni Gergelyt már akkor megtette helyettesének a székely ispánságban.) Betleni Gergely Jakcs Hedviggel kötött frigyével egy-kettőre illusztris rokonságban találta magát: Hedvig Ilona nevű testvérének Tallóci Frank,⁴⁰ Krisztinának ecsedi Bátorai Tamás (István testvére),⁴¹ míg Eufémiának bélteki Drágfi Miklós volt a férje.⁴² Mindezt azonban Várnánál bekövetkezett – utód nélküli – halála miatt semmilyen formában sem tudta kamatoztatni. Ráadásul forrásaink alapján úgy tűnik, hogy az általa megszerzett pozíció csak személyében teljesülhetett volna ki, mivel sem 1468-ig élő testvére, Antal, sem pedig elhunyt öccsének fia, Márk nem folytatta a felfelé ívelő pályát. (Az egyetlen, aki valamelyest eljutott a továbblépés lehetőségét magában rejtő szintig, a mondott Márk fia Miklós volt. Ő, mint láttuk retzi kapitány, majd sztropkói várnagy volt.)

A Betleni család tagjairól, illetve azonbelül is Gergely fia Jánosról leírtak alapján bátran kijelenthető, hogy ecsedi Bátorai (I.) István második házassága a mondott János leánya Borbálával egyik irányba sem tért el a – feltételezett – társadalmi konvencióktól. Jóllehet János karrierje nem ívelt olyan magasra mint vejéé, mindezt azonban bőszegesen kárpótolhatta a Becsegergely nemzetség presztízse. Ráadásul a két család vagyoni helyzete sem tért el lényegesen egymástól, mindkettő a középbirtokos nemesség körébe tartozott,⁴³ jóllehet az 1430-as évek végére a Bátoriak már – egy várral és uradalmával – előrébb tartottak. Amíg a Bátoriak ősei a 14. században már rendelkeztek várral (Ecsed), ráadásul azt a 15. század első harmada után már csak az ecsedi ág birtokolta (habár ekkoriban a vár éppen romokban állt),⁴⁴ addig a Betleniek, János fia Gergely udvari lovag és testvérei 1438. május 22-én kaptak engedélyt erősség (*castellum seu fortalitium*) építésére a névadó, Belső-Szolnok megyei Betlen birtokukon.⁴⁵ A kiegyenlítetté vált erőviszonyok azonban hamarosan ismét az ecsediek javára bilentek: az uralkodó Bátorai Bertalan hősi halálát elismerendő a Nógrád megyei Buják várát és uradalmát adományozta a családnak 1439. júniusában.⁴⁶ Mindent összevetve az 1430-as évek elején a volt asztalnokmesternek Betleni Borbálával kötött új frigye korántsem nevezhető rangon alulinak.

Bátorai István és Betleni Borbála házassága kapcsán még egy nem kevésbé fontos kérdésre kell választ adnunk: mely gyermekek születtek a mondott frigyből? Sajnos erre jelenlegi információink alapján nem tudunk kielégítő válasszal szolgálni, egyetlen

³⁹ ENGEL: Archonológia I. 15.

⁴⁰ ENGEL: Genealógia, Tallóci (tallóci/váraljai Bánfi). – A Tallóci családra lásd MÁLYUSZ ELEMÉR: A négy Tallóci fivér. In: Klló szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok. Szerk. Soós István. Budapest, 2003, 130–176.

⁴¹ C. TÓTH, 2009, 11.

⁴² C. TÓTH NORBERT: Szász vajda utódainak leszármazása (1365–1526). In: A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. sz.). Szerk. Hegyi Géza – W. Kovács András. Kolozsvár, 2012. Erdélyi Múzeum Egyesület, 166–167.

⁴³ A Betleniekre lásd Karácsonyi: Becsegergely nemzetség; az ecsedi Bátoriakra lásd C. TÓTH NORBERT: A Bátorai-család ecsedi ága az 1440-es években. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2006. 3. sz. 266–289. és Uő: Az ecsedi Báthory család birtokgyarapítási törekvései a XV. század második felében. In: Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete. Szerk. Horváth Alice. Vác, 2007, 173–189.

⁴⁴ HORVÁTH RICHÁRD: Az ecsedi Bátoriak várbirtokai a kései középkorban. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2006. 3. sz. 305–326., különösen 308–310. [HORVÁTH, 2006]; 1431-ben a vár újjáépítéséről volt szó. (Doc. Bátorai I. 61–62.)

⁴⁵ DL 62813., az oklevél Bécsben, Pálóci Simon lovászmester relációjára kelt, s a kedvezményezettek, azaz Gergely testvérei, Miklós és Antal neve között hibásan még egyszer szerepel Gergely neve.

⁴⁶ HORVÁTH, 2006, 310–311.; az adománylevél: Doc. Bátorai I. 73–76.

egy dolog biztos ugyanis: Bátori Miklós e kötelékből származott. Esetlegesen segítséggül hívhatjuk azt az ismeretlen időpontban keletkezett genealógiai feljegyzést, amely a Tarkói, Somosi és Bátori családok nőági rokonságát taglalja. Sajnos azonban a benne szereplő információk, ti. István és Tarkói Margit házasságából a mondott időpontban Bátori István és László van életben,⁴⁷ biztosan nem állja meg a helyét, hiszen minden egyéb adatunk szerint a gyermekek sorrendje a következő: János (†1435) András (†1496), István (†1493), Péter (†1461), Pál (†1496) és László (†1477).⁴⁸

*

Kevesek előtt ismeretes, hogy az ecsedi Bátori család a 15. század utolsó negyedében rövid ideig Erdélyben is rendelkezett birtokokkal, pontosabban birtokrészekkel. E tulajdonlás most annyiban fontos számunkra, amennyiben ez a majdnem félszázra tehető Bátoriak uralta birtokrész forrásaink szerint a Betleni család, illetve később a velük rokonságban állók kezén tűnt fel. A birtokügynek ezúttal azonban nem a két család közötti újabb rokonság létrehozása volt a cél. A szereplők mégis majdnem ugyanazok, mint az 1498-as leánynegyed és nőági jogokról szóló ügylet esetében. Éppenséggel összefüggés is lehet a két eset között, noha erre ma még, vagy ma már nincsen bizonyítékunk. A váci káptalan 1495. március 6-i oklevele szerint megjelent előttük főpapjuk, Bátori Miklós és 2000 aranyforintért eladta Betleni Miklósnak a felsorolt Kolozs (11 db), Küküllő (12 db) és Torda megyei (23 db) birtokokon lévő részeit.⁴⁹ Az adásvétel híre a jelek szerint meglehetősen lassan ért Erdélybe, mivel somkerekai Erdélyi János éppen három évvel később jelentette be a kolozsmonostori konvent előtt tiltakozását, illetve tiltotta el Bátori Miklós püspököt és Györgyöt a felsorolt Torda és Kolozs megyei birtokrészeik eladásától Betleni Miklós részére.⁵⁰ Az eladásnak egyébként a rokonságon túl más kézzelfogható oka is lehetett. Jól tudjuk, hogy az ecsedi Bátoriak az erdélyi vajda leváltása, majd halála (1493 tavasza) után gyakorlatilag kegyvesztettek lettek a királyi udvarban, aminek következményeként több olyan birtokuk vissza- és átadására kényszerültek régi birtokosaiknak, amelyeknek nem volt tisztázott a tulajdonjoga.⁵¹ E „kármentést” 1496 közepi haláláig Bátori András és – a jelek szerint – Miklós püspök vezényelte le. Minden bizonnyal az erdélyi birtokok feladása mögött is ez a szempont állhatott, hiszen a mondott birtokrészek békés birtoklása csak Mátyás uralmának végéig volt lehetséges. (Arról nem beszélve, hogy a többi birtokuktól igencsak messze feküdtek az új szerzemények.) A szóban forgó birtokrészek ugyanis még 1490 előtt, de két különböző időpontban kerültek az ecsedi Bátoriak, pontosabban István vajda tulajdonába: korábbi dicső tettei fejében 1481. július 23-i levelével nyerte el azok a döntő többségét (30 db).⁵² Ezek a birtokok

⁴⁷ DL 26093., szövegét lásd C. TÓTH, 2009, 9. 51. jegyzet.

⁴⁸ C. TÓTH, 2009, 47.

⁴⁹ DL 62997.

⁵⁰ DL 74266.: Torda megyében Pinár, Rücs és Mezőfalu, Kolozs megyében pedig Ercse, Oláhszentgyörgy, Szentmárton, Szentpéter, Tuzson, Velkér és Méhes.

⁵¹ Lásd minderre részletesen HORVÁTH – NEUMANN, 2012, 132–135.

⁵² Doc. Bátori I. 144–145. Az adománylevélből hiányzó birtokok neveit az ugyanezen a napon kelt iktatólevélből pótoltam, az iktatás ellentmondás nélkül zajlott le 1482-ben. (DL 28427.)

korábban erdőszentgyörgyi Meggyes Balázs tulajdonában voltak, aki azért veszítette el azokat, mert előző évben a pártütő havasalföldi vajdák, illetve a török szolgálatába állt.⁵³ A másik, kisebbik részét (18 db) valamikor szintén Mátyás király uralkodása alatt szerezte meg a vajda,⁵⁴ noha az erről szóló (új) adománylevelet már II. Ulászló király állította ki 1492. április 28-án. Az oklevél szerint a birtokok ifjabb Losonci Dezsőfi László magszakadása révén háramlottak a királyi koronára. (Az iktatásnak egyébként többen ellentmondtak.)⁵⁵ Mindezeket túl ismerünk még néhány olyan birtokrészt (a Küküllő megyei Buny és Torda megyei Levél vagy Lövér), amely nem szerepel a két adománylevelben, de 1495-ben mégis eladásra kerültek. Ugyanakkor ennek az ellenkezőjére is akad példa: a Küküllő megyei Egrestő és Fületelke, valamint a Torda megyei Bozéd és Egerszeg neve szerepel az 1481. évi adománylevelben, de az 1495. évi adásvételi szerződésben nem; mindenesetre e birtokrészek, csakúgy mint a többi, nem fordulnak elő később a Bátoriak kezén. (A birtokrészekre lásd az alábbi táblázatot!) Mindez azt jelenti, hogy a Bátori István erdélyi vajda által így-úgy megszerzett Kolozs, Küküllő és Torda megyei birtokrészek alig 15 éven keresztül voltak a család kezén. Azzal, hogy Bátori Miklós váci püspök – nyilván testvére, András és annak fia, György beleegyezésével – eladta a birtokrészeket, az ecsedi Bátoriak erdélyi birtoklása csak múlt epizód maradt a család életében.

Táblázat az ecsedi Bátori család erdélyi birtokrészeiről

BIRTOKNÉV	MEGYENÉV	ADOMÁNYOZÁS ÉVE		Bátori Miklós eladta-e 1495-ben?
		1481	1492	
Ercse	KOLOZS MEGYE	+		igen
Felsősjó			+	igen
Gléden			+	igen
Kisnyulas		+		igen
Méhes		+		igen
Szakol/Szakál		+		igen
Szentgyörgy		+		igen
Szentmárton		+		igen
Tuzson		+		igen
Vajola			+	igen
Velkér		+		igen

⁵³ HORVÁTH – NEUMANN, 2012, 58.

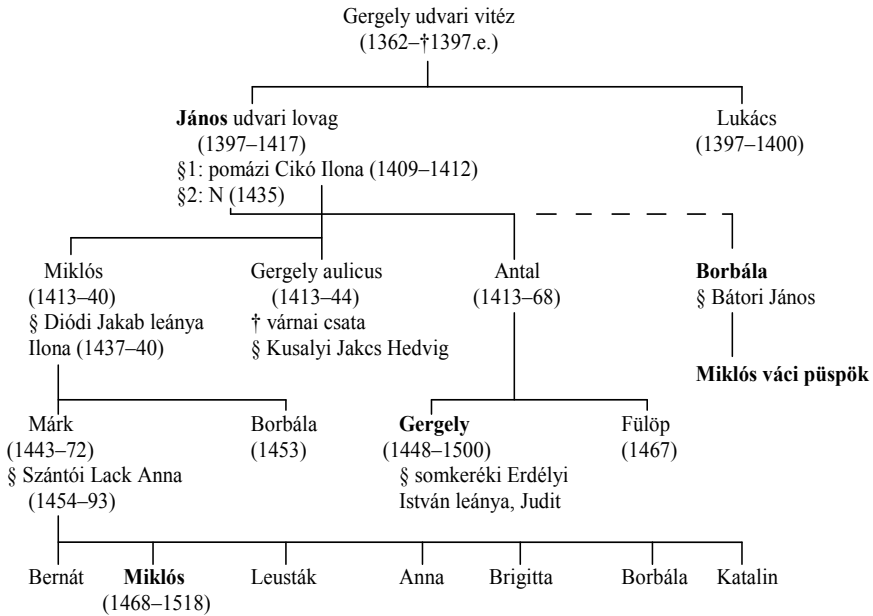
⁵⁴ Erre jó példa Csávás és Dányán Küküllő megyei birtokrészek esete, amelyekből vajda már 1490-ben részeket adományozott a bonyhai plébániának. (Doc. Bátori I. 158.) – Az oklevelet Csánki Dezső két helyen is idézi, az egyik helyen (CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. Budapest, 1890–1913.; IV. 910.) 1440-es évvel és mint Bátori István erdélyi vajda özvegye által tett kegyes adományt.

⁵⁵ Doc. Bátori I. 180–181.; a nádasdi Ongorok már két héttel az újadomány oklevélbe foglalása előtt tiltakoztak a kolozsmonostori konvent előtt. (Kolmon. II. 89/2781. sz.) – Ifjabb László halálának időpontja nem ismeretes. Vö. ENGEL: Genealógia, Tomaj nem 6. tábla: Losonci Dezsőfi.

Bátori (I.) István országbíró második felesége és az erdélyi Bátori-birtokok

BIRTOKNÉV	MEGYENÉV	ADOMÁNYOZÁS ÉVE		Bátori Miklós eladta-e 1495-ben?	
		1481	1492		
Bernád/Bernát	KÜKÜLLŐ		+	igen	
Bonyha/Bohnya			+	igen	
Buny	MEGYE	?	?	igen	
Csávás			+	igen	
Dányán			?	nem	
Egrestő			+	nem	
Fületelke			+	nem	
Hétúr				+	igen
Legend				+	igen
Monyorós				+	igen
Örményes/Ermes				+	igen
Solymos				+	igen
Udvarhely			+		nem
Váralja				+	igen
Vidrátzeg			+		igen
Bodon		TORDA MEGYE	+		igen
Bozéd			+		nem
Dátos	+			igen	
Disznajó, Szászdísznajó				+	igen
Egerszeg	+			nem	
Felső- és középidecspataka				+	igen
Gerebenes	+			igen	
Ikland	+			igen	
Kapus	+			igen	
Keménytelke	+			igen	
Keresztes				+	igen
Lekence(fő)	+			igen	
Levél (= Lövér ¹)	?		?	igen	
Liget				+	igen
Néma	+			igen	
Pete	+			igen	
Pinár	+			igen	
Rücs	+			igen	
Sályi	+			igen	
Sóspatak	+			igen	
Szakál (Luc-)				+	igen
Szentmiklós	+			igen	
Szentpéter	+		igen		
Uraly	+		igen		
Veresszeg			+	igen	

A Becsegergely nembeli Betleni család

Vö. Engel: Genealógia, Becsegergely nem 3. tábla: Betleni (Bethlen), csak az Engel Pálnál nem szereplő adatokat jegyeztem! 1400: ZsO II. 530. sz.; 1435: DL 36554.; 1437: Kolmon. I. 212/87. sz.; 1440: Kolmon. I. 249/236. sz.; 1443: DL 62825.; 1448: DL 62841.; 1467: DL 27916. — A családfán **félkövér betűvel** állnak azon személyeknek a nevei, akik az 1498. évi nyugtában szerepelnek.

Levelezőlap az orosz fogságból